

УЧИТЕЛІВІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

ORCID 0000-0001-9266-4557

Світлана ЖИЛА,

професор кафедри української мови, літератури та журналістики Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, доктор педагогічних наук

ВИВЧЕННЯ РОМАНУ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВПРАКСІЯ» В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета статті: Оскільки ознайомлення із цим твором необхідно вести у різних площинах – естетичній, історичній, психологічній, культурологічній, філософській, то автор шукає таку методичну систему роботи, яка поєднала б у собі ці складники, визначила доцільні й можливі форми, методи і прийоми інтерпретації літературного тексту.

Організуючи пізнавальну й творчу діяльність студентів, варто спрямувати зусилля на використання різних, більш вільних форм спілкування, підготувати для майбутніх учителів літератури мистецькі, історичні, культурологічні, філософські та психологічні діалоги, передбачити різні види діяльності студентів, пов'язані зі сприйняттям і оцінкою літературного твору, запропонувати різні групи діалогів: інформативно-проблемні, оціночно-інтерпретаційні, функційно-рольові.

Розкрити образ головної героїні як «жінки-політика», «жінки-борця».

Методологія: Теоретико-методологічний інструментарій статті зумовлений її поліпарадигмальною специфікою: роман П. Загребельного «Євпраксія» вивчаємо крізь призму філософських, психологічних, фольклорних, мистецтвознавчих, історичних, літературознавчих, культурологічних поглядів, педагогічних підходів. У дослідженні послуговуємося філософськими ідеями про мистецтво як форму естетичного зображення світу, культурологічними концептами філософії освіти. Методологічними засадами дослідження є культурологічна герменевтика, яка дозволяє аналізувати сенси, закладені митцем у процесі створення художніх текстів, а також міжмистецький підхід, який поєднує методи культурологічного аналізу, порівняльний і описовий; основні положення рецептивної естетики, теорії семіотики і сучасного мистецтвознавства. Теоретико-літературним підмурівком нашої методичної моделі вивчення роману Павла Загребельного «Євпраксія» стали праці Віталія Дончика «Істина-особистість (проза П. Загребельного)», Павла Загребельного «Неложними устами», Михайла Слабошпицького «За гамбурзьким рахунком», Василя Фаценка «Павло Загребельний», Семена Шаховського «Романи П. Загребельного».

Наукова новизна: опрацьовано проблему специфіки вивчення роману Павла Загребельного «Євпраксія» у взаємозв'язках із суміжними мистецтвами на філологічних факультетах університетів.

Висновки: Розкрито особливості вивчення роману Павла Загребельного «Євпраксія» в естетичній, історичній, психологічній, культурологічній, філософській площинах. Констатуємо, що така форма вивчення роману, як мистецькі, історичні, культурологічні, філософські, психологічні діалоги, характеризується низкою особливостей:

- Орієнтацією на активне спілкування учасників дослідження, на досягнення порозуміння під час розв'язання будь-якої суперечності.
- Можливістю для студентів виявити мистецькі потенції, а для викладача потребою об'єднати їх спільною пошуковою метою, дати відчути радість спільної творчості, створити на занятті атмосферу партнерства й співробітництва, співтворчості.
- Розімкнутістю, відкритістю, наближенню до культури, позаяк учасники діалогів розв'язують важливі естетичні, історичні, культурологічні, філософські, психологічні, моральні проблеми (створюється культурний простір діалогу – студенти уводяться в культурне поле тексту).
- Активним використанням ігрових методик (трагування ролей: студент у позиції режисера, актора, художника).
- Залученням оптимальних методів і прийомів, орієнтованих на формування творчої особистості. Літературна освіта студентів має стати акумулятором їхньої духовності, розумно інтегрувати у своє художнє й інтелектуальне поле інші мистецтва, злитися із саморозвитком і самовихованням особистості.
- Взаємодією двох текстів: викладацького (написання діалогового сценарію) і студентського (ніким і ніколи не передбачуваного, оскільки він народжується в результаті колективної інтерпретації мистецьких творів), яка спонукає доцентів і професорів до систематичного підвищення свого професійного рівня.

Ключові слова: Павло Загребельний, Євпраксія, концентраційні кола роману, мистецькі діалоги, історичні, культурологічні, філософські діалоги.

У преамбулі до свого твору автор зазначає: «Євпраксія» – так зветься четвертий роман з моєї серії книжок про Київську Русь.

«Диво» – це доля таланту, «Смерть у Києві» – доля державної ідеї, «Первоміст» – доля народної споруди. «Євпраксія» – роман про долю людини [2].

В історико-психологічному творі Павла Загребельного на фоні історичних подій кінця XI – початку XII століть показано трагічну долю київської княгині Євпраксії – доньки Всеволода («п'ятимовного чуда» – володів п'ятьма європейськими мовами), внучки Ярослава Мудрого, відданої заміж за Генріха Штаденського, а потім за зіпсованого й вичерпаного імператора німецького Генріха IV. На широкому суспільному та історичному тлі розгортається трагедія дівчинки, а потім жінки, яка волею долі змушена була лишити рідну землю й опинитися в похмурій кам'яній Європі. Відбувається непримиренний конфлікт особистості, яка прагне втілити свої творчі потенції, але не може їх реалізувати в чужій і жорстокій стороні. Конфлікт трагедії має глибокий філософський і психологічний зміст. Літературознавці уже зазначали, що в усіх своїх історичних романах письменник звертається до трагедійних ситуацій. Михайло Слабошпицький стверджує, що Павлові Архиповичу «близька поетика трагічного», а «найбільших трагічних нот» прозаїк сягає в Євпраксії: «У романі з концентрованою силою помножено трагізм долі цієї жінки. «Євпраксія» – не бездумна апологія історичної героїні, а серйозне психологічно-соціальне дослідження однієї з майже призабутих сьогодні сторінок історії, власне, людської біографії, що розгорнулася в творі широкою панорамою тодішнього життя [3, с.76].

Біографію дванадцятирічної Євпраксії Всеволодівни П. Загребельний схематично промальовує у своїй літературознавчій розвідці «Спроба автокоментаря» (1975). Дозволимо навести цю розлогу розповідь автора: «За звичаєм обручену з Генріхом княжну помістили для виховання в Кведлінбурзький монастир, де настоятелькою була сестра імператора Генріха IV. Незабаром жених Євпраксії помер, а до монастиря приїхав відпочити в сестри імператор священної Римської імперії Генріх, побачив молоду вдову, закохався в неї і запропонував свою руку (його перша дружина померла на той час). Вісімнадцятилітня Євпраксія стала імператрицею, одержавши при коронації ім'я Адельгейди, на честь сестри Генріха.

І ось ця київська княжна, власне, ще дівчина, ставши дружиною удвічі старшого за неї чоловіка, всесмогутнього імператора, повелителя більшої частини тогочасної Західної Європи, замість святощів, величі й благородства, до яких вона звикла у свого батька в Києві, раптом бачить речі, від яких ужахнулося її молоде серце. Вона бачить жорстокість, темноту, заботи, вона довідується, що сам імператор належить до таємної секти ніколаїтів, влаштовує дикі оргії зі своїми прибічниками, хоче змусити дружину також до участі в тих безчинствах.

Євпраксія пробує вмовляти імператора просвітити його темну душу – марно. Вона пробує бунтуватися – Генріх садить її до в'язниці. Мужня жінка втікає з-під охорони, вона виступає на соборі, викриваючи Генріха перед цілим католицьким світом, її слухають чотири тисячі церковних сановників і тридцять тисяч простого люду. Так Європа чи не вперше познайомилася з жінкою-політиком, з жінкою-борцем. І ця жінка була руська! Євпраксія – Адельгейда померла в 1106 році, [насправді — у 1109 - С.Ж.], повернувшись до Києва і постригшись в монастир [4, с.451-452].

В історичному й психологічному романі «Євпраксія» П. Загребельний пропонує, за словами Віталія Дончика, таку концепцію образу головної героїні – «випробування людської гідності в умовах щоденної витонченої «експлуатації духу» і вихід із цього випробування з перемогою, із збереженням достоїнством, із невтраченим «почуттям вітчизни» [3, с.77].

Життя Євпраксії автор вкладає у три концентраційні кола – три психологічні драми. Число три є магічним для багатьох народів світу, зокрема й українського. Воно символізує триєдність: тіло – душа – дух, початок – середина – кінець, минуле – теперішнє – майбутнє.

Перше концентраційне коло пов'язане із символічним покладанням на умовне шлюбне ложе дванадцятилітньої Євпраксії з повноважним замісником графа Генріха Довгого Штаденського Рудигером, який на якийсь час виконував обов'язки нареченого, бо граф північної Саксонії не прибув до Києва: «Покладини вважалися здійсненими, аби лише посол доторкнувся коліном до ложа, але знахабнілий Рудигер захотів повалятися на князівських перинах, застелених парчею; він вказав зляканий і розгублений Євпраксії на широке ложе, кинув оголений мечем, завалився на перини просто в панцирі, і ось так лежали якийсь час, розділені лише оголеним мечем, – зіщулена і перестрашена дванадцятилітня золотоволоса дівчинка, у самій сорочці з тонкого, майже прозорого полотна, і довготелесий баронисько, закутий у залізо, в грубих чоботях, з нахабним усміхом на ще молодій, але вже достоту заматерілій мармизі» [2, с. 26]. Євпраксія переживає наругу над своєю душею, має нервові потрясіння. Про тіло поки що не йдеться.

Князь Всеволод зупинив посла Радигера у його розсвинячуванні тоді, коли останній хотів «пригнітити її кволенське тільки своїм нещадним залізом» [2, с.26].

Це перше концентраційне коло розмикається таємним убивством Рудигера на конопляному полі і словами абата Бодо: «свідки небажані»; «Зі смертю Рудигера в Євпраксії, мовби знято було невидимий тягар. Відчула себе відразу вільною, повернувся

до неї світ дитячих захоплень» [2, с. 35]; «спав їй залізний тягар з душі», «вона, мовби позбулася страшної мари» [2, с. 38].

Друге концентраційне коло уже важче. По прибуттю до замку Генріха фон Штаде після важкої дороги (з Києва виїхали в травні, а до північної Саксонії прибули в жовтні) на Євпраксію чекав зіпсутий наречений. «...всезагальне зіпсуття, непомітне для Євпраксії, зате відразу зауважене досвідченою Журиною, яка аж здригнулася від ляку за свою вигодованку, за своє прекрасне дитя, за його чисту душу» [2, с. 43].

Далі Євпраксія мала пережити «ніби шлюб» і «ніби весілля», і спробу гвалтування, від якого дівчинку врятували київські дружинки: «рубалися на смерть, мовчки, затято, безнадійно, рубалися за неї, за свою княжну, за своє київське дитя» [2, с. 47]. Тут Євпраксія отримала психологічну травму – емоційну реакцію на важкий досвід. Кульмінаційним розділом другого концентраційного кола є «Криваве весілля», в якому розповідається, як Генріх Довгий помстився Євпраксії своїм нападом на слов'янське село і гвалтуванням нареченої на слов'янському весіллі: «Невісту повалили на стіл. На журавлів і лебедів. Вінок злетів їй з голови. Тримали міцно, затулили рот. Очі – ні. Хай дивиться на маркграфа. І молодий хай дивиться, який мужчина їхній маркграф. Генріх важко впав на дівчину. Мав помститися за свою ганьбу з тією, що не піддалася йому на шлюбному ложі. Слов'янські собаки! Собачі свині і свинячі собаки!» [2, с. 53].

Друге концентраційне коло розмикається зі смертю гвалтівника Євпраксії й слов'янської нареченої; Генріх фон Штаде «вмре якраз тоді, коли вихованка Кведлінбургського монастиря Пракседа досягне *competentia annorum*» (повноліття – С.Ж.) [2, с. 55]. Після підготовки до шлюбу і покатоличення з новим іменем Адельгейди вісімнадцятилітня вдова стає після вінчання в Кельні дружиною Генріха IV.

Третє концентраційне коло – це суцільні жахи, які підстерігають Євпраксію – уже дружину імператора Священної Римської імперії Генріха IV. І хоча ініціатором одруження був імператор, який хотів заручитися підтримкою могутнього саксонського роду Штаденів (їхнім багатством), а також виношував думку про спілку з Київською Руссю, Генріх IV перетворив життя дружини на суцільні окремі пекельні кола всередині третього концентраційного кола. Ось далеко не повний перелік змодельованих автором потрясних сцен: намовляння сина Конрада від першого шлюбу згвалтувати Євпраксію, Генріхова вичерпаність (імператор «несповнив свого мужського призначення»), божевілля зібрання таємної секти ніколаїтів, на якому барон Забуш згвалтував Журину, годувальницю Євпраксії, наказ імператора п'ятьом юнакам позбавити цноти Адельгейду: «Візьміть її. Візьміть її так, як тільки можете взяти. Їй не досить імператора! Цій розпусній нічого не досить! Це всесвітня блудниця! Хай здригається під вами всіма! Туди! Швидко! Негайно!» [2, с. 157], згвалтування Генріхом IV імператриці – «і тут сталося між ними болісне, тяжке, стидке й огидне...» [2, с. 159], втеча Євпраксії із замку й насильне повернення її назад, вагітність і народження сина, який помер, заточення Євпраксії у вежі п'яного Кентавра, похвалання імператора: «Ось витягну імператрицю з вежі, віддам її карі за розпусту. Звелю поставити на кладовищі з піднесеними догори руками, опертими на двох схрещених мітлах. Хай вийдуть з неї слов'янські гордощі!» [2, с. 233].

Третє коло є найбільш травматичним: у ньому домінують душевне та фізичне насильство, руйнування роду (смерть мамки Журини й сина).

Третє концентраційне коло наша героїня розриває сама. Вона тікає з в'язниці у Каноссу, пише скаргу Папі Римському Урбану II, в якій розповідає про всі гріхопадиння Генріха IV. У 1095 році на соборі-з'їзді всього вищого духовенства в П'яченце, Євпраксія всій Європі сказала, що імператор Священної Римської імперії давно втратив людську подобу, є блудником, звинуватила його в сатанізмі, спонуці до зрад і оргій: «Вона стояла, сповнена відчаю, несла відчай з собою, а простий люд побачив чистість, од якої всі здригнулися й заплющили очі, а тоді заревли натовпи тисячоголоса: «Без епітимії! Без епітимії» [2, с. 308].

Скаргу Адельгейди було визнано справедливою, а гріхи її прощено. Собор виправдав Євпраксію, засудив імператора, знову оголосив йому анафему.

Генріх IV змушений був через деякий час зректися престолу.

Після моторошних умовних концентраційних кіл, після невдалого свого життя, утраченого дитинства в кам'яній Європі, поганеблення імператора Генріха IV Євпраксія – «всім чужа в чужому світі» повернеться до Києва, де складатимуть про неї брудних пісень і називатимуть «Опраксою любострасною» [2, с.308–309].

Павло Загребельний майстерно обіграє її київське наймення грецького походження Євпраксія, що означає «щастя», «щаслива дія» або «добра діяльність».

Вона стала сьомою імператрицею Священної Римської імперії з думкою-надією: «Стану імператрицею – ошчасливлю світ»[2, с.111]. Але не ошчасливила не тільки світ, але й себе. Зробила добру дію: викрила злочини зіпсутого Генріха IV, частково виправдавши своє християнське ім'я. За Біблією, Боже ім'я свідчить про наданість вищої сили до скерованості.

Її католицьке наймення Адельгейда – стародавнє, німецького походження, що в перекладі значить шляхетна, благородна. Це ім'я носили європейські королеви й святі. Не стало воно порожнім і для сьомої імператриці Священної Римської імперії. Це ім'я виконало своє позитивне смислове навантаження повністю. Адельгейда – східна квітка, наділена красою: «гарна на вроду і на зріст, красноперса, чиста, як сніг, молода на вигляд, з прекрасними бровами, носом і обличчям, жовторусява, великоока, радісна, солодкоголоса, чудове явище поміж жінок. Сповнена цнотливості хода, рухи і повороти голови. Народжена бути імператрицею. Слугувати для ще більшого возвищення Генріхового. В ній кров ромейських імператорів і руських царів. За нею стоїть могутня половина світу – велика, багата, загадкова Русь, якій немає краю, перед якою запобігаються усі» [2, с.106-107].

Павло Загребельний ліпить психологічний портрет головної героїні, який точно відповідає імені Адельгейди: вона позначена привілейованістю, аристократизмом духу, «повнилася силою влади, готова була до велінь» [2, с.109].

Як відомо, зміна імені впливає на долю його носія. Нове ім'я Євпраксії – Адельгейда – вносило свої корективи в її життя.

Подасмо орієнтовний план вивчення роману Павла Загребельного «Євпраксія» на філологічних факультетах університетів: «Мистецько-історичні діалоги «Євпраксія – жінка-політик, жінка-борець»:

План

1. Історія написання роману. «Процес обмірковування й писання книжки я міг би порівняти з великим таїнством народження нової людини» (Павло Загребельний. «Спроба автокоментаря»).

2. Історичний контекст твору:

- Історична довідка про Євпраксію
- Історична довідка про маркаграфа північної Саксонії Генріха Довгого Штаденського
- Історичні матеріали про німецького імператора Генріха IV.

3. Жанр твору. Історичний психологічний роман.

4. Тематика і проблематика твору.

5. Композиція. «Євпраксія» – композиційно один з найстрункніших творів Павла Загребельного». (Михайло Слабошпицький).

Зовнішня композиція (поділ роману на 42 розділи).

Сюжет. Три концентраційні кола – три драми життя Євпраксії. Позасюжетні елементи твору та їхня художня роль:

- Заголовковий комплекс

- Описи – портрети, інтер'єри, пейзажі.
- Авторські відступи, полеміки.
- 6. Характеристика дійових осіб:
 - Виняткова доля руської княжни Євпраксії Всеволодівни в Європі.
 - Генріх фон Штаде.
 - Імператор Священної Римської імперії Генріх IV.
 - Образ рідної землі.
 - Образ чеберяйчиків.
- 7. Ідейний зміст роману. Полеміка автора з уявленнями про «культурну» Європу й «відсталу» Русь.
- 8. Мовностильові особливості твору Павла Загребельного «Євпраксія».

Подаємо історичні, культурологічні, філософські, психологічні полілоги за романом П. Загребельного «Євпраксія»:

- Чи погоджуєтеся ви із міркуваннями літературознавця Віталія Дончика про роман «Євпраксію» як твір власне людської біографії, що розгортається панорамою тодішнього життя: «Це, може, один із найвиразніших прикладів відображення... саме історії в людині і меншою мірою людини в історії».
- Прокоментуйте думку Михайла Слабошпицького: «Йдучи за біографією, реставруючи її події і факти, автор у той же час лишився белетристом-протоколістом, він зумів вирватися з полону документів, заглянув за них, подумав над тим, що той чи той факт спричинило, який документ, яку тенденцію в собі несе (чому ми завжди так свято переконані, що документ – це найоб'єктивніше з усього на світі?!). Сумлінного історика в «Євпраксії» «підправив зіркий художник».
- Доведіть, що роман «Євпраксія» є тісним сплетінням культурних кодів.
- Прокоментуйте думку літературного критика Франції Ролана Барта: «культурний код – це перспектива множинності цитувань, міраж, зітканий із множинних структур; і одиниці, утворені цим кодом, – це ніщо інше, як відгомони чогось такого, що вже було читане, бачене, зроблене, пережите; код – це слід цього "вже". Відсилаючи до вже написаного, іншими словами, до Книги (до книги культури, життя, життя як культури), він перетворює текст у каталог цієї Книги».
- Доведіть справедливості міркувань французького філософа Поля Рікера сторінками роману П. Загребельного «Євпраксія»: *«Текст – це завжди щось більше, ніж лінійна послідовність фраз, це структурована цілісність, що може утворюватися різними шляхами. І в цьому сенсі множинність інтерпретації і навіть конфлікт інтерпретації – це не вада, а перевага розуміння, яке і є сутністю інтерпретації»*.
- Поміркуйте над думкою німецького філософа Мартіна Гайдеггера: *«потенції мистецького твору не зреалізуються доти, поки земля не стане для людей материзною»*.
- Як ви розумієте образ чеберяйчиків, які живуть у Київській Русі? Чи доводилося вам бачити чеберяйчиків? Спробуйте намалювати їх своєю уявою (Розділ «Чеберяйчики»). Як називаються такі поетичні образи?
 - Як образ чеберяйчиків увиразнює концепцію роману?
 - Чи погоджуєтеся ви, що чеберяйчики – це символ незнищеної чистоти душі Євпраксії, її ніким і нічим не вбитої пам'яті про рідну землю?
 - Прокоментуйте фрагмент тексту: «Генріх при зустрічах сміявся з її чеберяйчиків» (Розділ «Шестиліття. Продовження»).
 - Порівняйте образ рідної землі і образ Римської імперії у творі. Знайдіть у тексті роману виразні характеристики рідної землі й чужини.

Рідна земля: *«там завжди над нею було лагідне небо її дитинства, були земля й зело, були мамка Журина й ласкаві чеберяйчики, непомітні, але всюдиущі»; «барви панують там лагідні й несамовиті водночас»; «сили там стільки, що вдихаєш її навіть на чужині».*

Римська імперія: *«похмура замкова зала»; «кам'яні мішки для мучеників живих»; «всі жалі давно було розіп'ято на гострих вежах баронських замків»; «не добереш, де туман, а де камінь»; «тебе замкнули в цій похмурій чотирикутній вежі, складеній з сірого дикого каменю не знати ким і не знати навіщо?»*

- Розкрийте особливості полеміки автора з уявленнями про «культурну» Європу і «відсталу» Русь.

- Доведіть, що змалювання життєвого шляху Євпраксії – Пракседи – Адельгейди, реалізоване на основі справжніх документів і подій свого часу з глибоким зануренням автора в її духовний і внутрішній світ, соціальну та психологічну природу історичних подій.

- Дослідіть за текстом психологічні й моральні основи подвигу головної героїні роману.

- Прокоментуйте думку: *«Історія людства – це не історія зміни царів чи королів, а швидше зміна смислів життя, формування моральної особистості, боротьба за утвердження певного способу життя».*

- Поміркуйте над сентенцією: «Екологія душі людини потребує найглибшої уваги, дослідження, осмислення в ім'я дальшого прогресу людства».

- Доведіть, що Павло Загребельний у романі «Євпраксія» поєднав у собі вміння психолога й тлумача історичних подій, що дало йому право на переконливу авторитетність міркувань.

- Літературознавці запевняють, що Павло Загребельний «різко й точно окреслив образ Генріха IV». Ваші міркування про авторську концепцію образу.

- Доведіть, що письменник у романі оповідь про німецького імператора буде на органічній єдності принципів наукового дослідження й художнього домислу.

- Доведіть, що Павло Загребельний – майстер моделювання індивідуальної психології героїв, а роман автора – це багатоголосся людське.

- Кажуть, що Павло Загребельний уміє кожного з персонажів побачити в його суті й самотності. Якщо ви підтримуєте цю думку, то доведіть її, використовуючи характерні деталі роману.

- Який образ-персонаж із роману вам найбільше сподобався і чому?

Бесіда за романом Павла Загребельного, пов'язана з суміжними мистецтвами (мистецькі діалоги):

- Чи погоджуєтеся ви зі трактуванням образу Євпраксії, виконаним ілюстратором роману І. Осиповим?

- Схарактеризуйте портрет-картину І. Осипова «Невже оця тоненька руська має таку зухвалість і таку силу» (назва умовна). Розтлумачте символіку цього полотна [8].

- Уявіть, що ви ілюстратор роману П. Загребельного «Євпраксія». Запропонуйте словесну ілюстрацію до книги.

- Уявіть, що ви режисер фільму за романом П. Загребельного «Євпраксія». Запропонуйте концепцію кінострічки. Чи збігатиметься вона з авторською, чи різнитиметься? Чому?

- Розкрийте особливості символіки й метафорики вашого фільму.

- Уявіть, що вас затверджено виконувати роль Євпраксії в ігровому кіно за однойменним романом П. Загребельного. Ваше трактування ролі головної героїні. Запропонуйте психологічну характеристику Євпраксії.

- Особливості виконання ролей Генріха Штаденського, Генріха IV, барона Заубуша. Визначте набір властивостей психотипу цих персонажів.

Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. Львів: Літопис, 2001. 832 с.
2. Загребельний П. А. Євпраксія: Роман. Київ: Рад. письменник, 1975. 312 с.
3. Слабошпицький Михайло. За гамбурзьким рахунком: Читацькі маргіналії та варіації на тему Павла Загребельного. Київ: Ярославів Вал, 2004. 222 с.
4. Загребельний П. А. Спроба автокоментаря // Загребельний П. А. Неложними устами: Статті, есе, нариси. Київ: Рад. письменник, 1981. С. 438-455.
5. Дончик В. Г. Осмислювати історію — дбати про майбутнє // Дончик В. Г. Істина — особистість: Проза Павла Загребельного. Літ.-крит. нарис. Київ: Рад. письменник, 1984. С.156-194.
6. Дончик В. Г. Павло Загребельний // Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 2.: 1960-1990-ті роки: Навч. посібник / За ред. В. Г. Дончика. Київ: Либідь, 1995. С. 305-318.
7. Фащенко В. В. Павло Загребельний: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1984. 207 с.
8. Загребельний П. А. Євпраксія: Роман / [Худож.-оформлювач Осипов І. В.]. Харків: 2001. 349 с.

Людмила НЕДОВІС,

*учитель української мови і літератури
Краснолуцької гімназії
Краснолуцької сільської ради
Полтавської області,
учитель-методист*

«МОЯ ДОЛЕ СВЯТА, МОЯ ДОЛЕ, МОЯ УКРАЇНО...»: ПАТРІОТИЧНИЙ ПАФОС ПОЕЗІЇ ОЛЕКСАНДРА НЕДОВІСА

Благословенна гадяцька земля щедра на талановитих людей. Серед майстрів пера особливе місце відводимо Олександрові Івановичу Недовісу, поету, прозаїку, педагогу, фольклористу, члену Національної спілки письменників України, голові культурно-мистецької спілки Гадяцького краю, редактору літературно-краєзнавчого альманаху «Мистецьке гроно» з мальовничого села Красна Лука. Він автор поетичних збірок «Під світлом надії» (1993) [11], «Не можу сказати «прощай» (1994) [10], «Пізній сонях» (1997) [12], «Вишнева заметіль» (2003) [8], «Благослови, душе моя, Любов» (2007) [6], «Веде душа забутими стежками» (2007) [7], «Білий ангел моєї любові» (2012) [5], «Дідусева абетка» (2018) [9], «Берегом долі» (2020) [4], «Соло осені» (2025) [13], низки літературно-критичних статей за творчістю письменників Полтавщини, фольклорного пісенника «Понад Грунню пісня лине» (2004) [14]; укладач хрестоматії «Лесині джерела. Література